
ДАНИЦА.

З А Б А В Н И К

за годину

1834.

издао

Вук Стеф. Караџић,

Филозофије доктор, учени друштва:
Санктпетербуршкога вољнога љубитеља
Руске Слоvesности, Краковскога, Та-
рнопско - Саксонскога за истраживање
отач старине, Краљевско-Гетингскога,
и Московскога историје и старине Ро-
сијске член кореспондент, и бивши прези-
дент савскога магистрата науке и народних
Београдско.

вста година.

У Бечу,

у штампарији Јерменскога монастира.

ДАНИЦА

СРПСКИ НАРОДНИ
ИЛУСТРОВАНИ КАЛЕНДАР

за годину

2023

Бошко Сувајџић
главни и одговорни уредник

ТРИДЕСЕТА
ГОДИНА

ВУКОВА ЗАДУЖБИНА
БЕОГРАД, 2023

тературе (важне за разумевање Вуковог широког опуса деловања).

Разумевање текстова народне књижевности односи се и на стицање и развијање читалачких компетенција ученика. Увођењем одабраних задатака за вежбање и учење кроз игру (на пример: организовање квиза; надметање у асоцијацијама; израда мапа ума; припрема стручних путева; организовање тематских часова по корелативном принципу) отварају се могућности за усвајање речи из наше народне традиције, које више нису фреквентне у савременом говору, а ученик постаје обогаћен разумевањем текстова народне књижевности, које сада чита са новом способношћу тумачења до тада нејасних речи и појмова.

Бранко Златковић

Институт за књижевност и уметност

ВУКОВИ ОПИСИ СУСРЕТА СА АУСТРИЈСКИМ ЦАРЕМ ФРАНЦОМ I И ВОЈВОТКИЊОМ САКСОНСКО- ВАЈМАРСКОМ МАРИЈОМ ПАВЛОВНОМ

У историјским списима Вук је, у изванредном књижевном маниру, осветљавао бурне догађаје свог доба, а у биографијама је упечатљиво дочарао актере тих догађаја. Дотле је и у сачуваним писмима итекако дошло до изражаја његово језикотворно умеће. Међу „антолојским“ страницама преписке издваја се добрознани Вуков сусрет са немачким песником Јоханом Волгангом Гетеом у Вајмару који је описан у писму упућеном Јернеју Копитару 23. октобра 1823. године (1988б: 287–288). Једнако бриљантно, са изузетним осећајем за детаље и комику ситуације, Вук је оживотворио и, мање спомињане, сусрете са аустријским царем Францом I и војвоткињом саксонско-вајмарском Маријом Павловном.

Наиме, тражећи потпору за штампање *Српској рјечника*, Вук Караџић је искао помоћ на све стране. Напоследку, чак је излазио 1818. године и лично пред аустријског цара Франца Првог. Предисторија одласка, повод и сам опис аудијенције обилују хумором и ироничним опаскама:

„Потом се дигнем графу Головкину, московског елчији, а он ми каже на кратко, да смо ми Срби Њемецки, и да Москви за нас нити су кад марили, нити сад маре, нити имају узрока зашто би марили; и да он мени ни од царскије, ни од својије новца неможе помоћи ни с једном крајцаром, акамо ли с којом стотином форинти; него ми каже да идем њемачком владјенију и од њега помоћ да иш-

тем; па ми да натраг у втору Част пјеснарице, коју сам му био донио на дар, говорећи да не разумије Српски, и да нема кад читати. То ми је све изговорио с веселим и умиљатим министерским лицем. Зато му ја нијесам могао готово ништа казати, него сам се почео и ја смијешити мислећи и чудећи се како политика може бити безобразна! Дотле ми није ни падало наум да идем Њемачком цару, али како ми он напомену, поче ме и невоља нагонити, и помислим у себи: Ајде да огледам и то, барем да се зна, да сам све чинио, што је било у мојој власти; на онај исти дан отидем послјије подне у кабинет да се запишем међу оне, који иду цару на аудијенцију; кад дођем у кабинет, а онђе ми кажу, да се не могу прије записати, него тек послјије 8 дана; међутим ја преправим прошеније један табак наштат од рјечника; у том сам прошенију молио цара, да би он заповиједио Илиричком департменту, да пренумерирају за 150 књига да би сам књигу могао свршити и за штампање исплатити, и позвао сам се, како је њиов двор у оваквом догађају подпомагао Францишкана Штулију за неколико година¹ итд. Пошто прође 8 дана отидем други пут у кабинет те се запишем, па послјије неколико дана отидем цару. Кад дођем у јутру у 7 сати у кабинет, а то у једној соби чекају више од 100 људи и жена; помислим ја у себи: кад ћемо ми сви добити ред да говоримо с царем, зашто сам мислио да ћемо ићи к њему један по један, као дуовнику на исповијед; кад уђемо у једну велику салу

¹ На овај се корак Вук одлучио податакнут подршком коју је Његово величанство претходно пружио сличном подухвату францезца и дубровачког лексикографа Јоакима Студија (Караџић 1988а: 608): *Lexicon latino-italico-illyricum* (1801), *Rječnoslođe u komu donosuse upotrebljenia, uređna, micsnia istieh jezika krasnoslovoja nacsini, izgovaranja i prorjec-sja* (1806), *Vocabolario italiano-illyrico-latino* (1810).

па станемо у реду у наоколо, док један пут почеше њекоји шаптати јели то цар? Кад ја погледам, а то он зашао редом од једнога до другога те узима прошенија и пита шта је! Онда ја већ виђе каква ће бити аудијенција, и одма се поче кајати, што сам се мучио и толико пута пењао у трећи кат (зашто сам мислио да ћу доћи цару у собу, па да говорим с њим на само као с човеком, а не као с царем), и да сам био близу врата, одма би изишао напоље, али будући да сам био чак на другом крају сале, помислим у себи: кад је дошло дотле, ајде већ сад што му драго. Кад дође до мене, дам му и ја моје прошеније, а шта сам му могао рећи, кад слуша толики свијет? (ваља да је то зато и измишљено тако, да људи не могу молити и откривати своје невоље); кад узе прошеније, он ми рече да ћу добити“ (1988а: 639–640).

Но, упркос обећању, Бечки двор није одобрио молбу, о чему је Вук и писмено извештен (1988а: 624).

Доцније, када је 1823. и 1824. боравио у Немачкој где је кратко студирао медицину и у Лајпцигу штампао српске народне песме у три тома, Вук је посетио Марију Павловну, војвоткињу саксонско-вајмарску, сестру руског цара Александра, а сугругу наследног принца Карла Фридриха. Она је живела у близини Вајмара, у дворцу Белведере. Вук је наумио да њој посвети прву књигу *Народних српских пјесама*. То је саветовао Јернеј Копитар (1988б: 267), а с тим се сагласио и Јакоб Грим у Каселу (Добрашиновић 1996: 49). Предузевши кораке у том правцу, Вук је известио Јакоба Грима: „Око посвете сам прилично добро уредио и разговарао сам два пута с Великом кнегињом, једанпут ми је послала своја кола из Белведера те сам се одвезао к њој; а други пут ме је освојила у

цркви“ (1988б: 298). Јернеју Копитару о томе пише опширније. У епизоди до изражаја долазе Вукова једноставност и лакоћа приповедања и испољавају се његове способности сликовитог и пластичног описивања:

„Великој кнегињи дао сам преко Hofmarschala² један рјечник и III. књигу пјесамa, потом (онај исти дан) она ми поручи по своме попу, да ме је рада виђети и говорити са мном, и да ће она сјутра дан у 5 сати послати из Белведера (ће је она живела) кола по мене. И тако у одређено вријеме дођу дворска кола, и одвезу мене и попа у Белведер (мало поближе него из Беча у Шенбурн). Кад изиђемо из кола, ми отидемо даље у једну собу код њезини дворкиња; по том дође једна дворкиња, и каже попу, да су Њиво Имераторско Височество казали, да ће сићи доље у једну собу, да не труде мене уз басамак; по том до неколико минута дође један момак, и каже нам да заповиједамо. Онда ја и поп отидемо у једну округлу собу, која је сва у наоколо вијенцима искићена. Пошто ми ту постојимо неколико минута, дође Велика кнегиња на један врата изнутра и за њом она иста дворкиња, која је казала попу, да ће она сићи доље. Дворкиња остане код врата, а Вел. кнегиња дође к мени на другу страну собе, и ту сам се с њом разговарао готово по сата (говорила ми је да сједнем, но ја нијесам ћео). По том она изиђе на она врата, на која смо ми ушли, а ми за њом изиђемо, и отидемо у ону собу, ће смо и прије били; оданде нас одведе једна Руска дворкиња у башчу, ће су којекаке траве и дрвче и цвијеће из други земаља. Из башче послје дугога врљања и казивања и загледања вратимо се опет у ону собу на чај (теј). Ту је на чају из најприје била и мати секретара Вел. кн. Hofrath Otta и још

² Дворског маршала.

једна Рускиња, но оне отиду одма, а ми останемо с оном дворкињом, што је с Вел. кн. била у соби, и с овом Рускињом, и пошто се сити напијемо теја и наједмо којекаки посласица, начини нам Рускиња пунч, те се у разговору готово и опијемо (ту ми та Рускиња, Мавра Соколова, поклони Руски псалтир, само Руски без Славенскога). Око 8 сати дође један момак, и каже да су кола готова; онда ја и поп (или прота, Probst) сједнемо на кола и отидемо опет у Вајмар. То је било у четвртак, а у неђељу у цркви послје службе прикучи се опет к мени В. кн. и с највећим ласкама и комплиментима поразговара се опет мало са мном“ (1988б: 288–289).

Као епилог посете, Вук је добио сагласност, после чега се нашао у недоумици. Приређујући прву књигу *Народних српских пјесама*, она је садржала преко четири стотине песама међу којима су се биле и слободније, љубавног садржаја. Поучен искуством с *Рјечником*, који је због непристојних израза наишао на осуду, Вук је подозревао. Писао је Јакобу Гриму да га је 1819. године због тога тужио митрополит Стефан Стратимировић код Конзилијума у Пешти. Особито је тад био опрезан, јер је књигу хтео да посвети дами – кнегињи Марији Павловној. Знатно је пречистио збирку и одбацио је велики број песама. За још неколико стихова се двоумио, па је од Јакоба Грима тражио мишљење:

„Спомињање слободних речи и израза мени уопште није непријатно, нарочито пошто ме Ви тако тешите да се речи не скупљају само за нас и да је чистоме све чисто (ово би било управо против Стратимировића јер је из *Свештој писма*). Али сада (у I књизи) морам се двоструко чувати таквих израза јер ћу ову књигу посветити Великој

кнегињи! А ова крмача, која овде (–) испаде из пера, слути да ће то бити тешко, нарочито код љубавних песама. Из тог разлога сам изоставио више од 50 песама, па ипак су се неке поткрале које ћу Вам овде показати, и молим Вас најлепше да ми што пре пошаљете своје мишљење о томе.“

Једнако пише и Јернеју Копитару. У наставку писама навео је песме, обележио је проблематичне стихове и речи и дао је коментаре. Прве у низу саопштио је стихове свадбене песме која се обично пева када сватови хоће да пођу с девојком:

Млад младожења, ружо румена!
 Предадосмо ти струк рузмарина;
 Ако увене струк рузмарина,
 Твоја срамота, наша греота;
Често заливај струк рузмарина,
 Да не увене струк рузмарина.

У песми је упозорио на израз „заливати“: „Ја стварно мислим да овде *заливајти* значи управо то (као највећу негу једног цвета); али неко може помислити и на што друго.“

Затим је издвојио песму „Ни рај се не гледа“, у којој се дозива Лада, словенска Венера. Она му се учинила „лијепа, да не може љепша бити; само може ко рећи да није побожна“:

Гледа мому од малена, ладо, ладо!
 Од малена, до голема;
 Кад би мома да је моја,
 Онда ми се родом нађе:
 Прво, друго братучеда;
 Греота је обљубити,
 А жао је оставити;
Али ћу је обљубити
Да ћу раја не вигети;

*Што ће мене рај помоћи
 На јесење гује ноћи?*

Трећа проблематична песма под називом *Сестра отровница* гласи:

Сунце зађе међу две планине,
Момак леже међу две девојке;
 Једну љуби, а другу не љуби.
 Ал' говори лепота девојка:
 „Љуб' и мене, момче нежењено!“
 Њој говори момче нежењено:
 „Љубио д' те, лепото девојко!
 Али не смем од брата твојега
 У тебе је братац кавгадија
 Кудгод иде, он замеће кавгу! [...]

„Онда девојка отишла у гору зелену, те нашла гују отровницу, заклала је злаћеним прстеном, по кондира једа уточила, оно друго вином доточила, па дала брату, те га *отровала*, па отиде момку нежењено: 'Љуби мене, момче нежењено, ја сам мога брата отровала'. Ал' говори момче нежењено: 'Ид' одатле, једна отровнице! Кад си свога брата отровала, отроваћеш и мене јунака“.

Вуку се песма чинила „ружном“, али опет није био рад да је изостави, већ је хтео да је поправи. Мислио је да уместо *момак леже* стави *момак седе*.

Међутим, с највише двојбе питао се шта да ради с песмом „Ајкуна Атлагића и Јован бећар“? Сматрао је да је јединствено лепа, али и одвише слободна. Песму, коју је записао од Тешана Подруговића, Вук је читао Јернеју Копитару, па га је подсећао:

„Мислио сам овђе да додам на крају и Ајку Атлагића, па сад не смијем. Не знам опомињете

ли се, како је шетала у шареним гаћама, па кад је назвала Божју помоћ Јовану бећару, он јој рекао: „Здраво била, Ајко Атлагића! Здрава била и гаће дерала, а и мене алвалука дала.“ А она му рекла: „О Јоване, Бог те не убио! А шта би ти давала алвалука? Ако би ти везен јаглук дала, у том нема за те алвалука? Ако би ти бошчалука дала, ни ту нема за те алвалука; ако би те у ложницу звала, не ћеш Јово ћети мировати“, итд. Како су се опкладили у њен ђердан и у његова ђогата, да заједно преноће, па које прије стане *враћовајти*, да изгуби опкладу итд.“ (1988б: 337–347).

Шест дана након Вуковог писма, 12. децембра 1823, Јакоб Грим је одговорио:

„Двоумљење због те четири песме, по мом мишљењу, непотребно је, и ја гласам за то да се задрже“ и закључује: „Та повећа песма о *Ајкуни и Јовану* [...] сме се, без сумње, штампати цела таква каква је [...] Све је смишљено веома живописно и успело. Како бисте могли не штампати тако нешто! Радије уопште не посветити ту књигу Великој кнегињи! Али она неће ту ништа замерити“ (1988б: 355–357). Вук је прихватио пријатељске савете, а Јернеју Копитару је отписао: „Ја дао *Ајку Атлагића* да се штампа, па како буде!“ (1988б: 368).

Књигу с посветом Вук је предао Кнегињи 15. фебруара 1824. за време поновног боравка у Вајмару. У знак захвалности и поштовања, Кнегиња му је даровала бурмутицу (Добрашиновић 1996: 50). Међутим, још током исте зиме Вук је, у беспарици, био принуђен да прода бурмутицу, па је оставио „жени 100 форинти да живи у Бечу са троје ђеце“ док се он не врати са пута (1988б: 607).

Недовољно читане странице *Прејиске* (I–XIII) прошаране су и многим другим упечатљивим

описима Вукових сусретања са најзнаменитијим личностима европске културе, науке и политике његовог времена.

ЛИТЕРАТУРА

- Добрашиновић, Голуб. „Вукова посвета Великој кнегињи Марији Павловној“. *Ковчежић*. Ј. Јевтовић, ур. Књ. 30–31. Београд: Вуков и Доситејева музеј, 1996, 49–53.
- Караџић, Вук С. „Прејиска I 1811–1821“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XX. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета, 1988а.
- Караџић, Вук С. Караџић. „Прејиска II 1822–1825“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XXI. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета, 1988б.